

Brzozowski, Stanisław

Tematyka historyczna w "Zeszytach Naukowych" Akademii Rolniczych

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 23/3-4, 784-787

1978

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

może również w podobny sposób Villard de Honnecourt został na s. 17 przypisany do wieku XII, zamiast XIII. Jedyne zastrzeżenie merytoryczne nasuwa sformułowanie, dotyczące zresztą nie historii samych koparek, ale napędu parowego. Próby Millera i Symingtona z 1788 roku nie były jedynymi sprzed roku 1796. Można by się cofnąć nawet do przełomu poprzedniego stulecia, do usiłowań Papina, a na pewno należy pamiętać przynajmniej o Jouffroy'u d'Abbans. Przypuszczam, że autor zawierzył tu zbyt anglosaskim źródłom, z których najwidoczniej korzystał.

Usterką, obciążającą głównie wydawcę, jest brak indeksu, moim zdaniem, niewybaczalny w tego typu publikacjach naukowych.

W sumie jednak owe uwagi nie mogą zaciemnić faktu, że otrzymaliśmy pozycję wartościową, opracowaną starannie i wnoszącą istotny wkład zwłaszcza w zakresie arcyciekawych rozważań nad trwałością „modelu”. Wnioski z tych rozważań mogą się okazać pożyteczne zarówno dla historii techniki, jak i dla praktycznego działania w technice dnia dzisiejszego.

Bolesław Orłowski
(Warszawa)

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

TEMATYKA HISTORYCZNA W „ZESZYTACH NAUKOWYCH” AKADEMII ROLNICZYCH

„Zeszyty Naukowe SGGW. Seria historyczna” 1963—1975 z. 1—12, red. A. Żabko-Potopowicz; „Zeszyty Naukowe AR w Krakowie. Seria historyczna” 1972—1976 z. 1—3. Red. Z. Kosiek.

Jakkolwiek historia gospodarstwa wiejskiego z pewnym trudem toruje sobie drogę na uczelniach rolniczych, jakkolwiek wykłady z tej dziedziny nie mają charakteru stałego i stosunkowo rzadko porusza się ją w prelekcjach inauguracyjnych rok akademicki, niemniej stopniowo rośnie dla niej w Akademii Rolniczych zrozumienie. Dowodem na to są choćby serie historyczne wydawnictw uczelnianych; dwie wyższe szkoły rolnicze utworzyły w ramach swych „Zeszytów Naukowych” serie historyczne: SGGW w Warszawie (od 1963 r. ukazało się 12 zeszytów o bardzo bogatej tematyce) oraz AR w Krakowie (od 1972 r. wydano 3 zeszyty). Obie serie posiadają podobny układ: część pierwsza poświęcona jest pracom historycznym o szerokim wachlarzu tematycznym, część druga problemom życia uczelni w okresie obejmowanym przez tom (nekrologi, sprawozdania z inauguracji roku akademickiego, kronika, część statystyczna); w ramach „Kroniki” ukazują się czasem materiały biograficzne o dawniej zmarłych uczonych, szkice prezentujące dzieje poszczególnych zakładów czy dyscyplin danej uczelni, zestawienia bibliograficzne.

Seria historyczna SGGW wydaje w zasadzie co roku jeden zeszyt objętości 9 arkuszy wydawniczych i w nakładzie 350 egzemplarzy; w niniejszym przeglądzie nie uwzględniono trzech zeszytów specjalnych Serii Zootechnicznej, poświęconych opisom uroczystości związanych z 50-leciem uczelni (1959), 20-leciem PRL (1965) i 25-leciem PRL (1970) na SGGW.

W 12 zeszytach Serii Historycznej zamieszczono 137 artykułów, 14 recenzji z publikacji pracowników SGGW, ponadto przemówienia rektorskie, wykłady inauguracyjne (z reguły nie historyczne), kronikę uczelni. W tym miejscu omówię tylko prace historyczne. Na 137 artykułów 54 (39%) ma charakter biograficzny (nekrologi zmarłych lub analiza dorobku żyjących uczonych). Tematyka pozostałych 83 świadczy o preferowaniu tylko pewnych dziedzin. Zestawienie ilościowe publikacji jest następujące: leśnictwo — 20, weterynaria — 14, dzieje uczelni — 10, oświata rolnicza — 10, budownictwo wiejskie — 6, ogrodnictwo — 6, ogólne problemy rolnictwa — 5, uprawa roli — 3, ekonomika rolna — 3, hodowla zwierząt — 2, botanika — 2, polityka agrarna — 2, gorzelnictwo — 1. Zrozumiała jest nierównomierność w rozkładzie chronologicznym: Jedną poświęcono XIII wiekowi, 1 — XVI, 2 — XVII, 3 — XVIII, 25 — XIX, 48 pierwszej połowie XX (głównie lata międzywojenne), 18 — dziejom współczesnym, 2 prace obejmują dłuższe okresy czasu. Podobnie rzecz się ma z ujęciem geograficznym: 51 prac dotyczy Polski centralnej, 29 — całego kraju, po jednej Wielkopolski, Małopolski i ziem litewsko-ruskich. Do współpracy wciągnięto większe grono autorskie — 73 osoby (57 autorów jednej publikacji, 16 — większej liczby prac). Najbardziej aktywnymi autorami byli K. Millak (14 prac) A. Żabko-Potopowicz (9), A. Dziachan (8), I. Tłoczek (7), J. Gutowska i T. Wieczorek (po 6), R. Zaręba i J. Roman (po 5). Niektóre dziedziny opracowywali wyłącznie jedni autorzy (K. Millak — weterynarię, I. Tłoczek — budownictwo wiejskie, J. Gutowska — ogrodnictwo).

Poziom serii jest wysoki, choć poszczególne opracowania różnią się charakterem, ujęciem, podbudową źródłową, obok fragmentów bądź skróconych wersji prac doktorskich lub habilitacyjnych mamy tu opracowania typu referatowego, rozważania syntetyczne lub szczegółowe źródłowe. Część opracowań ogranicza się do zbiorczego zestawienia literatury, rezygnując z ważnych dla historyka przypisów.

Z zakresu uprawy roli i roślin należy zwrócić uwagę na dwie prace A. Dziachana *Produkcja roślinna w dobrach Anny Jabłonowskiej na tle ówczesnej wiedzy i praktyki rolniczej* (z. 5 s. 27-44) oraz *Z przemian w rolnictwie Królestwa Polskiego przed uwłaszczeniem chłopów* (z. 1 s. 59-98) a także tegoż autora prace z dziedzin pokrewnych *Rozwój gorzelnictwa w Królestwie Polskim do 1864 r.* (z. 2 s. 33-54) i *Produkcja i zastosowanie ważniejszych maszyn rolniczych w Polsce w XIX wieku* (z. 8 s. 17-38). W historii hodowli ważne są publikacje K. Czapskiego *Produkcja zwierzęca w okresie działalności Towarzystwa Rolniczego Królestwa Polskiego 1858-1861 w świetle Roczników Gospodarstwa Krajowego* (z. 6 s. 43-56) i A. Dziachana *Główne kierunki zmian w chowie zwierząt gospodarskich w drugiej połowie XVIII wieku* (z. 6 s. 9-28).

Stosunkowo mniej jest w tej serii prac ekonomicznych, z których cenniejsze to W. Prandoty i C. Wiewiórkowskiej *Produkcja i przychody gotówkowe folwarków królewskich w województwie rawskim w XVI wieku* (z. 1. s. 7-58), B. Strużka *Tendencje i czynniki rozwoju produkcji rolniczej na ziemiach polskich w okresie kapitalizmu* (z. 3 s. 7-20) i A. Dziachana *Z historii prac nad scaleniem gruntów w Polsce Ludowej* (z. 9 s. 27-50).

Serię prac z ogrodnictwa opublikowała J. Gutowska: *Tematyka ogrodnicza w polskiej książce rolniczej XVI i XVII wieku* (z. 3 s. 21-34), *Charakterystyka tematyki ogrodniczej w czasopiśmie polskich do 1930 r.* (z. 4 s. 9-24), *Wiedza z zakresu warzywnictwa w Polsce w okresie Oświecenia* (z. 5 s. 45-56), *Kierunki rozwoju sadownictwa w Polsce w okresie międzywojennym* (z. 11 s. 11-25). Wśród gruntownych artykułów I. Tłoczka szczególnie zajmujące są *Budownictwo wiejskie w Polsce w świetle literatury technicznej od połowy XVIII do końca XIX wieku* (z. 2 s. 7-31), *Nauczanie budownictwa wiejskiego w szkołach rolniczych w Warsza-*

wie (z. 6 s. 29-42), *Zabudowa gospodarstwa rolnego w XIII wieku według Piotra Krescentyna* (z. 8 s. 9-16).

Instytut Oświaty Rolniczej SGGW dostarczył m.in. ciekawe prace T. Wieczorka, tj. *Ludowe szkoły rolnicze w Królestwie Polskim w l. 1900—1914* (z. 6 s. 75-92, z. 7 s. 53-74) i *Kształcenie nauczycieli szkół rolniczych w Polsce w latach 1918—1939*, (z. 11 s. 27-50) oraz C. Maziarza *Istota i rozwój agronomii społecznej w Polsce* (z. 8 s. 57-80).

Najwięcej jednak było prac z historii leśnictwa m.in. A. Zabko-Potopowicz *Polskie piśmiennictwo leśne w Królestwie Polskim po utrwaleniu się kapitalizmu 1866—1915* (z. 1 s. 99-157), *Brzoza na ziemiach polskich w wiekach XVI—XIX* (z. 3 s. 35-60, z. 4 s. 25-42), *Las w dziejach Polski przedrozbiorowej* (z. 9 s. 87-114), *Badania nad historią nauk leśnych w Polsce Ludowej* (z. 8 s. 125-142), *Zagadnienie gruntów leśnych oraz gleboznawstwa i siedliskoznawstwa leśnego w polskim piśmiennictwie* (z. 12 s. 59-83); E. Więcki *Problem drzewny w Polsce międzywojennej* (z. 8 s. 101—124, z. 9 115-136) i *Gospodarka w Puszczy Białowieskiej w okresie ostatnich dwustu lat* (z. 7 s. 89-116); R. Zaręby *Gospodarka leśna Puszczy Kozienskiej od drugiej połowy XIX wieku do I wojny światowej* (z. 2 s. 71-92, z. 5 s. 75-94) oraz B. Szymańskiego *Kierunki i czynniki badań naukowych w dziedzinie leśnictwa okresu międzywojennego 1918—1939* (z. 9 s. 137-161).

Monopolistą w historii weterynarii był K. Millak, autor m. in. artykułów *Ośrodek naukowy dorpacki w historii weterynarii polskiej* (z. 1 s. 159-192), *Polska historiografia weterynaryjna* (z. 1. s. 193-251, z. 2 119-137, z. 4 s. 87-95, z. 5 s. 107-112), *Uczelnia weterynaryjna we Lwowie w okresie okupacji niemieckiej 1942—1944* (z. 5 s. 95-106), *Koń w historii nauki weterynaryjnej i jego odejście w cień* (z. 4 s. 63-70), *Emigranci z powstania listopadowego w francuskich szkołach weterynaryjnych* (z. 3 s. 75-82).

Ośrodek krakowski działalność publikacyjną rozpoczął później. Od 1972 r. co dwa lata wydawano zeszyt Serii historycznej AR (dotąd trzy) pod redakcją Zdzisława Kosieka. Zawartość zeszytów jest analogiczna do serii warszawskiej, objętość średnio 10 arkuszy, nakład 300 egzemplarzy, druk techniką małej poligrafii. Na 37 artykułów (nie licząc niehistorycznych prelekcji inauguracyjnych) 16 jest typu biograficznego (46%). Z pozostałych stosunkowo najwięcej poświęcono przeglądowi literatury (5), następnie ogólnym problemom rolnictwa, oświacie rolniczej i dziejom uczelni (po 3), leśnictwu i hodowli (po 2), botanice, melioracji i technologii przemysłu rolnego (po 1). Rozkład chronologiczny jest podobny jak w SGGW — 2 prace omawiają XVI wiek, 1 — XVIII, 6 — XIX, 6 — XX, 5 rolnictwo w PRL, a jedna ma szerszy zasięg czasowy. Także podobnie kształtują się zainteresowania geograficzne: 13 artykułów dotyczy Polski południowej, 6 — tematyki ogólnej, po jednym — Śląska i Polski centralnej. Redakcji udało się zgrupować w tym krótkim okresie działania wokół serii trzydziestu autorów. W przeciwieństwie do wydawnictwa SGGW prace umieszczane w serii krakowskiej nie są skrótami czy fragmentami rozpraw doktorskich i habilitacyjnych, ale owocem badań autorów, których część współpracuje z Instytutem Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN w ramach Zespołu Historii Nauk Rolnych. Na uwagę zasługują Z. Kosieka „*Uwagi Tygodniowe Warszawskie*” — *najstarsze polskie czasopismo rolnicze* (z. 2 s. 83-95), A. Pankowiczowej — *Najstarszy polski druk z zakresu gospodarstwa wiejskiego* (z. 3 s. 61-70), M. Wigluszowej *Udział Śląska w produkcji polskich książek rolniczych w XIX wieku* (z. 2 s. 45-54) i *Polskie piśmiennictwo z dziedziny technologii rolnej w XIX wieku* (z. 3 s. 79-90). Szeroko potraktowane są trzy prace o tematyce ogólnorolniczej: L. Hayto *Ogólnokrajowe zjazdy rolników polskich do 1939 r.* (z. 1 s. 45-67) i *Zagadnienia gospodarstwa wiejskiego w zjazdach lekarzy i przyrodników polskich* (z. 2 s. 29—43), M. Zawłockiej *Rolnictwo w Akademii Nauk*

Technicznych 1920—1939) (z. 3 s. 117-127). Cenne są artykuły o oświacie rolniczej F. Kolbusza — *Dorobek i zadania uczelni w kształceniu kadr i rozwoju nauk rolniczych* (z. 1 s. 2-19) i E. Turczyńskiej *Z dziejów nauczania rolnictwa w Galicji do Wiosny Ludów* (z. 1 s. 21-35), poza tym wspomnienia byłych wychowanków UJ M. Nowaka i L. Turnaua.

Brak narazie opracowań z historii upraw, a historię chowu zwierząt reprezentują: M. Krasickiej *Z dziejów badań nad bydłem czerwonym polskim w Galicji na przełomie XIX i XX wieku* (z. 3 s. 103-117) oraz M. Hochstim i A. Łysaka *Z dziejów małopolskiego ustawodawstwa rybackiego* (z. 1 s. 37-44). Z innych artykułów na podkreślenie zasługują M. Pałasińskiego *Adam Kasperowski — pionier gorzelnictwa rolniczego w Galicji* (z. 2 s. 75-81) oraz dwie prace z historii leśnictwa: K. Kozikowskiego *Akademickie studia leśnictwa na Wydziale Rolniczo-Lasowym Politechniki we Lwowie* (z. 3 s. 47-60; jest to część pierwsza, cenna, bo także na podbudowie własnych przeżyć autora — części dalsze w następnych zeszytach) oraz A. Kulczyckiego — *Z historii sokolnictwa w Polsce* (z. 3 s. 91-103).

Obie serie „Zeszytów Naukowych” spełniają bardzo pożyteczną rolę, krzewiąc wśród pracowników i studentów uczelni rolniczych zamiłowanie do przeszłości uczelni i historii gospodarstwa wiejskiego. Życzyć by sobie należało, by podobne serie powstały jak najszybciej w innych silnych naukowo ośrodkach szkolnictwa rolniczego jak Poznań, Wrocław i Lublin.

Stanisław Brzozowski
(Kraków)

W. Zielenkiewicz: *Zarys historii rozwoju kalorymetrii*. Zakopane 1976. Polska Akademia Nauk Instytut Chemii Fizycznej. 32 s. 20 ilustracji w tekście.

Wzmiankowana publikacja jest opracowaniem referatu przedstawionego na II Krajowej Konferencji Kalorymetrii i Analizy Termicznej w Zakopanem (11-19 września 1976 r.). Z tekstu można się dowiedzieć, iż początki kalorymetrii sięgają XVIII wieku. Wówczas to bowiem sformułowano pojęcie „pojemności cieplnej” (J. Black ok. 1760 r.), określono jednostkę ciepła (J.K. Wilke 1772 r.), opracowano metodę wyznaczania ciepła właściwego ciał (J.K. Wilke 1781 r.), a wreszcie skonstruowano pierwszy kalorymetr lodowy (A. L. Lavoisier i P. S. Laplace 1783 r.). Kalorymetr lodowy był wielokrotnie modyfikowany, zaś rozprawa A.L. Lavoisiera i P. S. Laplace’a *Mémoire sur la chaleur*, w której opisano ten przyrząd, stanowi wytyczną w kierunku ulepszenia pierwowzoru (R. W. Bunsen, W. Świętosławski i inni).

W. Zielenkiewicz omawia osiągnięcia takich uczonych, jak M. Berthelot, J. Thomsen, W. Nernst, P. Curie czy przedstawiciele polskiej szkoły kalorymetrycznej (W. Świętosławski, A. Dorabalska, J. Złotowski i inni). Autor opisuje też rozmaite typy kalorymetrów. Całości tekstu dopełniają informacje na temat osiągnięć polskich uczonych w kalorymetrii, głównie zaś. W. Świętosławskiego (1881—1968).

Broszura W. Zielenkiewicza przynosi informacje, które każdy badacz pracujący w kalorymetrii powinien sobie przyswoić jako niezbędne minimum wiadomości o dziejach tej dyscypliny. Z pewnością zainteresuje też tych historyków nauki, którzy pracują w dziedzinie historii fizyki i historii chemii.

Stefan Zamecki
(Warszawa)